

اشاره

حدود ۱۹ سال است که در مدارس دخترانه به تدریس کتاب‌های علوم اجتماعی مشغول هستم. به تجربه دریافته‌ام که، دانش‌آموزان در کلاس علوم اجتماعی مطالب کتاب‌ها را زود فراموش می‌کنند و یادگیری آن‌ها عمیق نیست. بنابراین تصمیم گرفتم، با برداشتن گام‌هایی مثل تشکیل کارگاه جغرافیا، در نظر گرفتن فعالیت‌های گروهی و نشان دادن فیلم‌های آموزشی و تغییر روش تدریس و غیره، تغییر و تحولی در کلاس به وجود آورم تا به علاقه‌مندی بیشتر دانش‌آموزان به این درس‌ها کمک کنم.

تهیه و تنظیم:
ثریا مرادی
معلم دوره‌ی راهنمایی مدارس
دخترانه استان بوشهر

مقدمه

امروزه هدف آموزش و پرورش، تنها انتقال فرهنگ نسل گذشته به نسل آینده نیست. آموزش و پرورش باید در دانش‌آموزان قابلیت‌هایی را پرورش دهد که افراد بتوانند، با تجزیه و تحلیل پدیده‌ها، خود را با تحولات روزافزون دنیا همگام کنند. ایجاد چنین نظامی در آموزش و پرورش، به پژوهش، برنامه‌ریزی و استفاده از آن نوع ابزارهای آموزشی نیاز دارد که بر جدیدترین اصول و موازین علمی استوار باشند.

علم جغرافیا از طریق تفکر و کاربرد، جهان ما را شکل می‌دهد. بنابراین در کلاس جغرافیا، ارائه‌ی نقشه یا تصویری در فضای محدود کتاب، دانش‌آموزان فردا را اقناع نمی‌کند. یا مثلاً ارائه‌ی یک جدول آمار متوسط از شرایط اقتصادی منطقه، شناخت کافی به وجود نمی‌آورد. فضای کتاب درسی فقط می‌تواند، برای تعریف و ارائه‌ی مفاهیم اصلی درس، آن‌هم به صورت محدود، کافی باشد.

گردآوری اطلاعات (شواهد ۱)

برای دست‌یابی به اهداف خود، ابتدا به گردآوری اطلاعات پرداختم و موضوع را به صورت سؤالات کتبی و شفاهی، در کلاس‌های درس مطرح کردم. بعضی از دانش‌آموزان فوراً به صورت شفاهی مطالبی را بیان کردند و تعدادی هم به صورت کتبی به سؤالات جواب دادند. در این جا به چند مورد از جواب‌ها اشاره می‌کنم:

۱. کتاب‌های جغرافیا عکس و نقشه کم دارند.
۲. مطالب متن کتاب‌ها ساده نیستند.
۳. بعضی از درس‌ها پرسش آخر درس ندارند و سؤال‌های مهم درس برای ما مشخص نیستند.
۴. چون درس‌ها را حفظ می‌کنیم، فوراً فراموش می‌کنیم.

در مرحله‌ی بعد، موضوع را با همکارانی که همین درس‌ها را تدریس می‌کردند، در میان گذاشتم. قرار شد یک روز پس از پایان وقت کلاسی در مدرسه بمانند تا راجع به این موضوع صحبت کنیم. در آن جلسه، راجع به این که

وسایل کمک آموزشی و افزایش علاقه دانش‌آموزان به درس‌های علوم اجتماعی

پژوهش در عمل

چرا دانش‌آموزان علاقه‌ی کمی به درس‌های علوم اجتماعی دارند و هم‌چنین، چرا درس‌هایی را که حفظ کرده‌اند، زود فراموش می‌کنند، بحث شد. هر یک از همکاران نظر خود را اعلام کردند و مطالب زیادی مطرح شد که همه را یادداشت کردم.

خلاصه‌ی یافته‌های اولیه

براساس تجزیه و تحلیل اطلاعات دریافتی، عوامل زیر در بروز مشکلات مذکور تأثیر دارند:

۱. روش تدریس کتاب به صورت سنتی و توضیحی
۲. نبودن وسایل کمک‌آموزشی هنگام تدریس
۳. انجام ندادن تکالیف گروهی
۴. نداشتن پوشه‌ی کار
۵. استفاده نکردن از فضای موجود در مدرسه

یک راه موقتی

الف) انتخاب یک کلاس به عنوان کلاس درس‌های علوم اجتماعی و درست کردن قفسه‌هایی در کلاس برای قرار دادن وسایل روی آن‌ها؛
ب) تقسیم دانش‌آموزان به چند گروه برای انجام فعالیت‌های گروهی.

راه حل جدید

بعد از این که کلاس مشخص شد و کم‌دی آماده و طبقه‌هایی در آن نصب کردیم، با کاغذ رنگی تزئینی، پرده و گلدان، فضای شادی در کلاسی به وجود آوردیم. بعد فهرست وسایل و فعالیت‌هایی مثل تهیه‌ی روزنامه‌ی دیواری، ساخت کوه آتشفشان و گسل، تهیه‌ی اطلس جغرافیایی به صورت ساده، تحقیق در مورد موضوعات درس تاریخ و غیره را برای دانش‌آموزان روی تخته نوشتیم و درباره‌ی آن‌ها توضیح دادیم. در ادامه، هر گروه فعالیتی را انتخاب کردند و مشغول کار شدند.

از حاصل این فعالیت‌ها، هنگام تدریس به عنوان وسایل کمک‌آموزشی استفاده می‌کردم. هنگام تدریس بعضی درس‌ها،

دانش‌آموزان را به اتاق سمعی و بصری می‌بردم و فیلم آموزشی مربوط به درس را به آن‌ها نشان می‌دادم. وقتی هم که هوا خوب بود، کلاس را در حیاط مدرسه تشکیل می‌دادیم.

فعالیت دیگری که برای دانش‌آموزان در نظر گرفتم، تهیه‌ی پوشه‌ی کار بود. از آن‌ها خواستم، حاصل فعالیت‌های خود را، مثل: ساخت وسیله، نوشتن سؤالات مهم هر درس، توضیحات مراحل تحقیق، یادداشت فعالیت‌های فردی و گروهی و برگه‌های امتحانی، در پوشه قرار دهند.

انجام این برنامه‌ها باعث شد، علاقه‌ی فراگیران به درس و شوق آموختن در آن‌ها بیشتر، و یادگیری آن‌ها نیز عمیق‌تر شود.

گردآوری اطلاعات

برای این که دقیقاً مشخص شود، روش‌های به کار گرفته شده مؤثر بوده‌اند یا خیر، تصمیم گرفتم اطلاعاتی جمع‌آوری کنم. در جلسه‌ی مشترکی با معلمان مربوطه و مدیر مدرسه، راه‌هایی را برای مطلع شدن از نتایج کار پیش‌بینی کردیم؛ از جمله:

۱. مقایسه‌ی نمرات دانش‌آموزان قبل از پیاده کردن راه‌حل جدید و بعد از آن؛
۲. نظرخواهی از دانش‌آموزان و والدین آن‌ها درباره‌ی تأثیر راه‌حل جدید.

تجدید نظر در روش‌ها و اعتباربخشی به آن پس از این که اطلاعات لازم درباره‌ی چگونگی اجرا و نتایج راه‌حل جدید جمع‌آوری شد، در جلسه‌ی مشترکی با معلمان، سعی کردیم کاستی راه‌حل جدید را برطرف سازیم. از چند استاد که در این زمینه اطلاعاتی داشتند، خواهش کردیم درباره‌ی روش کار و نتیجه‌ی آن اظهار نظر کنند. اکثر آن‌ها کارهای انجام شده را مناسب و موفقیت‌آمیز ارزیابی کردند.

نتایج

۱. دانش‌آموزان به درس علاقه‌مندتر شدند و شوق آموختن به کلاس بازگشت.

۲. یادگیری دیگر سطحی نبود، بلکه عمیق‌تر شده بود.

۳. دانش‌آموزان در کلاس درس خسته نمی‌شدند و شاداب و با نشاط بودند.

۴. گرایش و علاقه‌مندی دانش‌آموزان به تحقیق و مطالعه بیشتر شده بود.

۵. همه‌ی دانش‌آموزان در کلاس فعال شدند.

۶. انگیزه‌ی شرکت در بحث‌های کلاسی و انجام فعالیت‌های گروهی روز به روز افزایش می‌یافت.

۷. خوشحالی اولیای دانش‌آموزان از پیشرفت تحصیل فرزندانشان قابل مشاهده بود. تغییر رفتار دانش‌آموزان، علاقه‌مندی بیشتر آن‌ها را به درس نشان می‌داد.

پیشنهاد

در صورتی که اجرای این طرح مفید تشخیص داده شود، می‌توان آن را در مدارس دیگر نیز با تغییراتی جزئی اجرا کرد.

نتیجه‌گیری

اگر در کلاس‌های درس، معلمان از راهبردهای یادگیری فعال بهره بگیرند، دانش‌آموزان به طور مستقیم با یکدیگر بحث و گفت‌وگو کنند و خود آن‌ها نیز در تدریس و ساخت وسیله‌ی کمک‌آموزشی سهیم باشند، و روش تدریس هم یکنواخت و سنتی نباشد، بلکه از فیلم آموزشی و وسایل متنوع کمک‌آموزشی استفاده شود، زمینه برای استقلال دانش‌آموزان در یادگیری فراهم می‌آید، نیروی خلاقیت دانش‌آموزان پرورش می‌یابد، و یادگیری نیز عمیق‌تر می‌شود و در جامعه کاربرد بیشتری پیدا می‌کند.

منابع:

- رشد معلم، سال بیست و دوم، شماره‌ی مسلسل ۱۷۹، بهمن ۱۳۸۲.
- رشد آموزش جغرافیا، شماره‌ی ۱، پاییز ۱۳۸۳.
- معلم، شماره‌ی ۶ سال چهاردهم، شماره‌ی مسلسل ۱۱۶، اسفند ۱۳۷۴.